

**RUSYA MİLLİ KÜTÜPHANESİNDE (SANKT-PETERSBURG)
VE RUSYA İLİM AKADEMİSİNİN ŞARKİYAT
ENSTİTÜSÜNÜN SANKT-PETERSBURG ŞUBESİNDE
BULUNAN KIRIM KARAYARA AİT EL YAZMALARI
KOLEKSİYONLARININ
İNCELEME PERSPEKTİFLERİ**

**ПЕРСПЕКТИВЫ ИЗУЧЕНИЯ КОЛЛЕКЦИИ РУКОПИСЕЙ,
ПРИНАДЛЕЖАЩИХ КРЫМСКИМ КАРАИМАМ И
НАХОДЯЩИХСЯ В РОССИЙСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ
БИБЛИОТЕКЕ (САНКТ-ПЕТЕРБУРГ) И В САНКТ-
ПЕТЕРБУРГСКОМ ФИЛИАЛЕ ИНСТИТУТА ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
РОССИЙСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК**

**THE RESEARCH PERSPECTIVES OF MANUSCRIPT COLLECTIONS
OF KIRIM KARAYA FOUND IN ST.PETERSBURG BRANCH OF
RUSSIAN ACADEMY OF SCIENCES, ORIENTAL SCIENCES
DEPARTMENT AND NATIONAL LIBRARY OF RUSSIA
(ST.PETERSBURG)**

Natalya BUDNİK*

[Yıl: 1, Sayı: 1, Kış 2008, s. 73-80.]

ÖZET

Makale Rusya Milli kütüphanesinde (Sankt-Peterburg) ve Rusya İlim Akademisinin Şarkiyat Enstitüsünün Sankt-Petersburg şubesinde saklanan Kırım Karay El yazmalar koleksiyonlar hakkında anlatır. Karay halk edebiyatının eserleri içinde kapsayan el yazma derlemelerin – mecumaların listesi sunulur. Bulunduğun el yazmaların ve evrakların tarih, kültür ve tabii ki dilbilgisi bakımından çok kıymetli olmasına rağmen, uzmanlarımız ve araştırmacılarımız tarafından incelenmeden kalır. Ancak yapılacak araştırmanın sonuçları sadece Kırım Karayları ile ve Tatarlar için değil, diğer Türk halkların tarihi, kültürü, edebiyatı, folkloru ve dilinin incelenmesinde de önemli katkılarda bulunacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Kırım Karaylar, Kırım Karay Türkler, halk edebiyatı, mecumu, Kırım Karay masalları, el yazmaları.

ABSTRACT

* Simferopol, Kırım Özerk Cumhuriyeti - UKRAYNA

The article deals with collections of hand-written materials of Crimean Karaites which are stored in the Manuscripts Department of the National Library of Russia and Institute of Oriental Studies Russian Academy of Sciences (St.-Petersburg), the history of formation and contents of collections are considered in it. In the light of studying folklore of Crimean Karaites, in particular fairy tales, it is given the list of hand-written materials - medjuma, which contains samples of the national literature. It is stated that in spite of great philological, historical and cultural value of the found out manuscripts, they remain without due attention of experts. Researches in the given area can help with studying history, culture, literature, folklore and language not only of Crimean Karaites and the Crimean Tatars, but also of other Turkic people.

Key Words:

The Crimean Karaites, folklore, medjuma, fairy tales of Crimean Karaites, hand-written materials, manuscripts.

Tezimizin inceleme kapsamında 2007 yılının Aralık ayında Sankt-Petersburg'ta bulunan Rusya Milli Kütüphanesinin El Yazmalar Bölümü (RMK EZB) ve Rusya İlim Akademisi Şarkiyat Enstitüsünün Sankt-Petersburg Şubesinin El Yazmalar Bölümüne (RİA ŞE SpbŞ EZB) bir çalışma gezisi gerçekleştirdik. Çalışmamızın temel amacı, bu bölümlerde saklanan el yazmaları arasında genel olarak Kırım Karay folklorunun örnekleri ve özel olarak da Karay halk masallarının tespiti ve tahlilini yapabilmek idi.

L. Y. Medvedeva tarafından yazılan “O kollektzii karaimskih i krimçakskih rukopisey v LO İnstituta vostokovedeniya AN SSSR (SSCB İlim Akademisinin Şarkiyat Enstitüsünün Leningrad Şubesinde Bulunan Kırım Karay ve Kırımçakların El Yazmaları Koleksiyonu Hakkında) [Medvedeva, 1988, 3]” adlı makaleden öğrendiğimize göre, makalenin yazıldığı zamanda, RİA ŞE SpbŞ EZB’nde toplanan yazmalar arasında Kırım Karaylarına ait 229 adet el yazması evrak vardır. Onların içinde 161 tanesi Kırım Karaylarına, 52 tanesi Batı Karaylara (Polonya – Litvanya ve Ukrayna’nın Galiç bölgesi) ve 16 tanesi de Kırımçaklara ait yazmalardı (Medvedeva 1988: 92).

RMK EZB esas itibariyle bilim adamı A. S. Firkoviç tarafından toplanan Karay el yazmalarından oluşmaktadır. Onlardan 10 yazma ile yaklaşık 150 evrak, V. L. Daşevskiy koleksiyonundan 2 el yazısı; V. V. Lebedev (RMK EZB’nün üst bilim üyesi), 1976 yılında Bahçesaray Müzesinden ve Cuft-Kaledeki kenasadan toplanan yaklaşık 10 eski Kırım Karay el yazmasını getirmiş (Medvedeva 1988: 91).

1979 yılında ekonomist ve etnograf Y. İ. Peysah (1903–1977) tarafından toplanan Kırımçakların el yazmalar koleksiyonu RMK

EZB'ne girmiştir (Medvedeva 1988: 91). Bu koleksiyon Kırımçaklar ve Kırım Karaylarının dil ve folklor ürünlerini (F. 1269. 40 adet evrak) kapsamaktadır. Bu bölümde, 1910 yılında neşredilen 500 Kırım Karay atasözünün 1971 yılında daktilo edilen nüshası da vardır (№ 12 Kefeli R. S. "Atalar sözi". 500 Karaimskih poslovitsi, 17 sayfa).

"A. S. Firkoviç'in birinci koleksiyonu" – F. 946 – bk. ekler) İncil'e ait el yazıları; diğer el yazısı ve parçalar ile evraklar bölümünden ibarettir¹. RMK EZB'nde sunulan dökümde sadece evraklar ve diğer el yazması parçaları – toplam 677 adet evrak tasnif edilip kaydı yapılmıştır². Buradaki kıymetli elyazmalarından bazıları şöyledir: № 802 – 803 Kırım Karay şairi – Moisey Dari'nin "Divan"ı (XV. Yüzyıl); № 830 – çeşitli şairlerden şiir derlemeleri (XV. Yüzyıl.); № 804 – XVI. Yüzyılda yaşamış şairlerden şiir derlemesi; № 286 – "Debar sefathayim" (Kırım Tatarlarının tarihi), yazarı – David Lehno (XVIII Yüzyıl.); № 180 – 181 – Kırımçak dua kitapları (XVIII. Yüzyıl); № 77 – İbranice-Arapça sözlük (XV. Yüzyıl); № 604 – Eski İbranice – Arapça sözlük, yazarı Daud al-Fasi (XIV. Yüzyıl); № 342, № 343, № 347–356 – bir dizi astronomi, tıp ve matematik vb. konularda yazılmış ve basılmış eserler.

"A. S. Firkoviç'in ikinci koleksiyonunun dökümü yapılmadığından dolayı el yazmalarının sayısı ve konuları hakkında pek az bilgimiz vardır. RMK EZB'ndeki görevliler, gözden geçirmemiz için nazik bir şekilde "A. S. Firkoviç ikinci koleksiyon"undan birkaç el yazması evrakı verdiler. Bunlar: № 19: Eski İbranice ve Karay dilinde cumartesi günlü liturya derlemesi (XIX. Yüzyıl, metin Batı-Karay, yarım italik harflerle ve ünlüler kullanılarak yazılmış); № 17: Avraam Ben Yaşar Luzkiy "Pneyat Yekaret" ("Kıymetli gerdanlık" XIX. Yüzyılın birinci yarısı, dini eser, Kırım Karay metni, yarım italik harflerle, ünlü işaretleri kullanılarak yazılmış); № 12 – Şevuot bayramı şarkılar (XVIII. Yüzyıl. Eski İbranicede Karay dilinde tercümesiyle ve ünlüler kullanılarak yazılmış). Ne yazık ki, Sankt-Petersburg'ta kalma süremizin kısıtlı olması nedeniyle "A. S. Firkoviç'in ikinci koleksiyonu" ile ilgili daha ayrıntılı ve net bilgileri alamadık. Üstelik yazmaların envanterinin çıkarılmamış olması da arama çalışmalarımızı yavaşlatıyordu. Bu iki Firkoviç koleksiyondaki yazmaların ve evrakların tarih, kültür ve tabii ki dilbilgisi bakımından çok kıymetli olmasına rağmen, uzmanlarımız ve araştırmacılarımız tarafından incelenmeden yok olabilir diye korkmaktayız. El yazmaları tercüme edilmeli (Eski İbranice harflerle yazılmış el yazmalar) ve transliterasyon edilmelidir (Karay dilinde ama Eski İbranice harflerle, Kırım yarım italik harflerle yazılmış el yazmalar).

Şunu da belirtmeliyiz ki Kırım Mühendis-Pedagoji Üniversitesinde (Simferopol) bulunan Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı İlim-İncelenme Merkezinin görevlileri 2006 yılında RMK’inde bir araştırma gerçekleştirmiştir. 1976 yılında Bahçesaray’daki Han saray-müze bölümünden RMK’sine saklanması ve korunması için eski tarihli matbuu ve yazma kitapların koleksiyonu teslim edilmişti. Bu koleksiyonun tam olarak bulunduğu yer ile koleksiyonda bulunan kitapların sayısının ve türünün tespit edilmesi 2006 yılındaki araştırmacıların en temel amacıydı. Bu çalışmaların geniş sonuçlarını ve Bahçesaray’dan giden kitap koleksiyonunun ayrıntılı dökümünü “*Ukazatel rukopisnih i staropeçatnih knig, peredanih v 1976 godu iz Bahçesarayskogo istoriko-arheologičeskogo muzeya v Gosudarstvennyu Publiçnuyu biblioteku im. M. E. Saltikova-Şedrina*” (Ukazatel 2007) adlı kitapta görebiliriz. “Bahçesaray koleksiyonu” - F.1195 numara ile kaydedilmiş bölüm, toplam 127 adet yazma ve kitabı kapsar. Onlar Arapça ve Türkçe yazılmış tefsir, fıkıh ve hadis derlemeleri; dil bilgisi kitapları, retorik, sözlükçülük çalışmaları, çeşitli ilim alanlarındaki eserler ile edebi eserlerden oluşmaktadır. Bu koleksiyondaki el yazması kitaplar arasında Cuft Kale (Çift-Kale) kenasasının kütüphanesinden alınmış Eski İbrani ve Karay dillerinde yazılı kitaplar da vardır. [Ukazatel, 2007, 66-120] Onların da içinde: № 116 – İncil’deki bazı bölümlerin tercümesi (XVIII as.), № 119 – Karay dilinde dua (XX as.), № 121 – 126 Kırım Karayların dua kitapları (Veneziya, 1523 - 1528) vardır. Envanterde daha 37 adet Karay kitabı ve kitap parçaları belirtilmiştir. Onlar Bahçesaray koleksiyonundaki diğer basılı kitaplar gibi, dağınık ve karışık şekilde, Arap, Türk ve Eski İbrani bölümlerinde ve RMK’nin Asya ve Afrika ülkeleri edebiyatları bölümlerinde saklanmıştır. [Ukazatel 2007, 74, 85,142-147] Bu kitapların çoğu dini kitaplar, dua kitapları, İncil tercümeleri, dil bilgisi kitapları ve sözlükleri ile doğu halkları arasından derlenmiş öykülerdir (№ 5996, № 5997). Maalesef bu derlemelerin muhtevaları hakkında ayrıntılı bilgimiz yoktur. Ancak yakın zamanda bu bilgilere kavuşacağımızı ümit ediyoruz. Böylece, bu şekilde ayrıntılı bilgi veren yayından sonra Kırım Müslüman ve Karay cemaatlerinde kitap yaygınlaştırma sorunu, ve Kırım Tatarlar ve Karaylar ruhi hayatının ayrılmaz bir parçası olan büyük edebi tabakanın incelenmeme problemi ön plana çıkar.

L.Y. Medvedeva’nın makalesi sayesinde Kırım Karay folklorunun araştırılması için RİA ŞE SpbŞ EZB’de yaptığımız çalışma daha da başarılı olmuştur. Bu bölümdeki Karay-Türk el yazmalarının, koleksiyon oluşturma tarihi hakkında ayrıntılı bilgi Medvedeva’nın yukarıda zikrettiğimiz makalesinde bulunabilir.

Ayrıca şunu da belirtelim ki: V. V. Radloff'un koleksiyonundaki el yazmalarının yanı sıra (onlardan 4'ü: Kırım Karaylarının mecmuaları, V. V. Radloff tarafından Kazan'da A. S. Firkoviç'ten satın alınmış bazı evraklar, 1886 yılında Kırım Karaylara ve 1887 yılında Troki ve Luzk Karaylara gerçekleştirilen gezilerde satın alınan malzemelerdir) "Karay Bitikliği" adı taşınmış Karay Milli kütüphanesinden el yazması evrakların geniş koleksiyonu saklanır. (Medvedeva 1988: 90).

1918 yılından sonra "Karay Bitikliği" A. Y. Miçri kütüphanesiyle birlikte (Karay kütüphanesinin şubesi) Yevpatorya Etnografya Müzesine geçmiştir. Daha önce Kırım Karaylarının tarihi bilgilerini ve evraklarını kapsayan Karay Manevi Yönetim Kurulunun arşivi kütüphaneye geçmiştir. "Karay Bitikliği" kütüphanesinde Eski İbranice, İbranice-Arapça, İbranice-Farsça ve Karayca-Türkçe yazılmış 5 000 kitap ve 1 000 el yazması eser vardır.

1931 yılında M. N. Sokolov (RİA ŞE SpbŞ EZB'nün görevlisi), "Karay Bitikliği"nin bütün el yazma fondunu Şakiyat Enstitüsüne getirmişti. (Medvedeva 1988: 91).

L. Y. Medvedeva RİA ŞE SpbŞ EZB'nde büyük araştırmalar yaparak yazdığı makalesinde el yazmalarını konularına göre şu şekilde tasnif eder:

— Tarihi el yazmaları (evraklar, kronikler, çeşitli şehirlerin Karay cemaatlerinin malzemeleri, nutukları, vaizler, Karay toplum önderlerinin mektupları ve evrakları);

— Mecmualar – Karay folkloruyla ilgili eserler;

— Karay modern edebiyatı (çoğunluğu manzum eserleri, İ. İ. Erak (1832-1896), İ. İ. Kazas (1833 – 1912).

— Karay şairlerinin şiirleri ve Eski İbranice ve Rusçadan Karaimceye tercüme edilmiş eserler (A. S. Puşkin'in şiirleri, G. R. Derjavin'in odları, İ. A. Krilov'un fabllarının tercümeleri);

— İlmî yazıları (tıp, matematik, astronomi çalışmaları, Eski İbranice dil bilgisi kitapları ve sözlükleri);

— Dini edebiyat (İncil tercümeleri, ilahiler, çeşitli önemli günlerle ilgili dualar, düğün şarkıları, Karay din kitapları).

"Kırım Karay halk masallarının özellikleri" tez konumuza göre başta Karay folklor derlemeleri ile yani *mecmualar*la ilgilendik. Bu niyetle 18 mecmuayı gözden geçirdik: A 127, A 263, A 30, A 19, A 18, A 9, A 59, A 138, A 154, A 145, A 284, A 151, A 261, A 264, A 262, A 266, A 265, A 160.

Karay *mecmuaları*-el yazması derlemelerdir. Çoğu zaman böyle büyük defterlere benzer derlemelere halk edebiyatına ait masallar, destanlar, halk hikâyeleri, şarkılar, bilmeceler ve atasözleri

gibi türlerle, o zamandaki önemli olaylar v.s. yazılırdı. Bu defterlerin şekli normal defterlerden biraz değişiktir. O defterler uzunlamasına yazılır ve aşağıdan yukarıya açılırlar. Defterlerin ismi Karayca *mecumadır*. Türk dilinde buna en yakın kelime *cönk* kelimesidir. Mecumalar XVIII. Yüzyılın sonunda yazılmış ve bugüne kadar gelmiştir.

Eldeki mecumaların çoğu XIX. Yüzyılın ikinci yarısından başlayarak XX yüzyılın yarısına kadar telif edilmiştir. Bu tür elyazmalarının derlemeleri Rusya, Ukrayna ve Polonya'da devlet ya da özel koleksiyonlarda bulunmaktadır. En çoğu da Kırım, Sankt-Petersburg, Vilnüs ve Varşova'daki kütüphanelerde kayıtlıdır.

Birinci Dünya Savaşından önce bu tür mecumalar yaklaşık her Karay ailesinde vardı. Bütün gerekli olan şeyler bu mecumalara yazılarak kuşaktan kuşağa aktarılmaktaydı. Böylece *mecumalar* zamanla büyük, kalın ciltler haline gelmişti. Çünkü her kuşak kendi yazdığı parçayı oraya ekliyordu. Mecumadaki bazı eserlerin altında yazarların soyadları bile vardı ama çoğunlukla eserlerin yazarı yoktur, çünkü bu eserler anonimdir. Birinci Dünya Savaşının başlaması, Karayların başka yerlere göçmeleri, ve diğer üzücü olayların meydana gelmesiyle *mecumaların* sayısında da azalma başlamıştır.

RİA ŞE SpbŞ EZB'nde saklanan derlemelerin içindekileri, orada yazılmış halk edebiyatının eserlerin çeşidi ve miktarı şaşırtıcı derecede çoktur. Masal, yomak, fasıl, mesele, destan, tapmaca (bilmece), tekerleme, binlerce türkü (mesela. A 284 ve A 261 numaralı mecumaların içinde sadece türküler vardır), mani, koşma, nasihat, şikâyet, ierbiyet (tören şarkısı), kafiye, tecnis, divaniler bunlardan bazılarıdır. Mecumalar ve muhtevalarındaki eserler bu zamana kadar incelenmemiştir. Mecumeler arasında Kırım (Qırım) ve Cevahir ; "Aşık Ömer"³ (A 342, A 18, A 138, A 145, A 151, A 264, A 262) veya "Aşık Ömer'niñ Temsili" (A 30), "Aşık Ömer'niñ Turķusu" (A 160) gibi manzum eserler de vardır. Bu şiirlerin XVII. yüzyılın Kırım Türk Aşık edebiyatının temsilcisine, Aşık Ömer'e ait olup olmadığı sorusu hala çözülmemiştir. Çünkü bu konu ile ilgili özgün bir inceleme yapılmamıştır.

"Aşık Qarip" (A 127, A 9), "Aşık Qarip masalı ve Aşık Qarip turķusu" (A 263), "Aşık Qarip ve Aş Sağalınñ Turķusu ve Masalı" (A 30), "Aşık Qarip'niñ Masalı ve Turķusu" (A 19, A 154, A 262), "Aşık Qarip'niñ Turķusu" (A 284) sıkça rastlanır. Aşık Garip ve Şah Senem destanı bütün Türk dünyasında ve onun sınırının dışında bile bilinmektedir. Ünlü Rus yazarı – M. Y. Lermontov'un eserleri arasında "Aşık Kerip" adlı masal-destan da bulunmaktadır. (Lermantov 1928: 447-454). Bu bilgiler göz önünde bulundurularak

destan türünden masal türüne geçişi ve Karay masallarının özgün özelliklerinin bulmasının da Kırım Karay “Aşık Karip” masallarının varyantları, edebi araştırmalarda büyük önem taşırlar. Aynı şekilde “Kör oğlan” (A 19, A 30, A 145, A 154, A 264), “Tahir ve Zühra” (A 151), “Karaca Oğlan” (A 127, A 30, A 19, A 145, A 154, A 151, A 160) masalları incelenebilir.

Akademik A. Samoyloviç, Kırım Karay mecumalarındaki eserlerin Kırım Tatarları tarafından da tanındığını söyler. O, bu eserlerin Kırım Tatarlar’dan benimsendiğini veya hem Kırım Karaylar’a, hem de Kırım Tatarlar’a ait aynı kaynaktan alındığını bildirir. (Samoyloviç 1906: 120). Kırım Tatar folkloru ile uğraşan Profesör R. Muzafarov da, Kırım Tatar halk edebiyatının çoğu eserlerinin hem şekline göre, hem de içindikilerine göre diğer Türk halklarındaki eserlere yakındır der. ” ...mesela, bazı Tatar, Azeri, Türk, Özbek, Karay şarkıları kelime şekline göre birbirine benzerler” (Muzafarov 1966: 11).

Karay mecumaları Kırım’da XVII – XIX asırlarda oluşmuş kültür çeşitliliğini ve o zamanlar çok sayıdaki farklı halkların birbiriyle temaslarının daha iyi anlaşılmasını sağlayabilecek durumdadır. Ancak bunun için önce el yazmalarının deşifre edilmeleri, transkribe ve tercüme çalışmaları düzenlenmelidir. Şunu belirtmeliyiz ki, Karaylar Kutsal Kitap - Ahdiatik’in alfabetini kullanılarak metinleri kendi ana dilinde yazmışlardır. Yani her Karay harfi Eski İbrani kare punto ile yazılmıştır. Bundan dolayı bugün bu metinlerin okunması büyük problem olmaktadır. Çünkü İbrani harfleriyle yazılan Karay metinlerini başarılı okumak ve anlamak için hem Eski İbrani alfabetini ve okuma kurallarını, hem de Karaimce’yi veya akraba Türk dilini bilmek gerekiyor.

Karay el yazmaları genellikle Kırım yarım italik harflerle veya Kırım italik harflerle yazılmıştır. Kırım italik harfleri kare puntoya çok benzer. Bazen italik veya yarım italik harfler kare punto ile uyuşur. Genellikle baş yazıları kare punto ile belirtilmişler. (Medvedeva 1988: 101).

Tabi ki el yazmalarının Türkologlar tarafından deşifre edilmesi, tranliterasyon ve tercüme çalışmaları uzun zaman ve çok çaba gerektirecektir. Ancak yapılacak araştırmanın sonuçları sadece Kırım Karayları ile ve Tatarlar için değil, diğer Türk halkların tarihi, kültürü, edebiyatı, folkloru ve dilinin incelenmesinde de önemli katkılarda bulunacaktır. Rusça’dan ve Eski İbranice’den Karay diline tercüme edilmiş eserlerin tahlili, Karaycanın kelime hazinesinin daha ciddi ve ayrıntılı araştırılmasına vesile olacaktır. Akademik V. A. Gordlevskiy İncil’in Karay Türkçesine tercümesinin dil özelliklerine

dikkat çekip Kırım Karay dilinde bulunan benimseme unsurlarının yanı sıra Kıpçak leksik malzemelerine ait sözlerin parçasının da olduğunu yazmıştı. Ve aynı zamanda Kırım Karay dilinde hiç bir Türk diline benzemeyen (belki de Türklerin İslamiyeti kabul etmeden önceki zamanlara ait olabilecek) sözler olduğunu ifade etmişti. (Gordlevskiy 1928: 90-91).

Umarız ki Kırım Karay *mecumalarındaki* bazı sayfaların transkribe edilmeleri ve sonraki tahlilleri Karay halk masallarının iyi bir şekilde incelenmesini sağlarlar.

İlave:

Firkoviç Avraam Samuiloviç (1785 (1786?) – 1874) – arkeolog, gezgin, toplum önderi.

1840'dan 1874 yılına kadar Odessa Eskiçağ tarihi kurumunun muhabir üyesi; 1852 yılında Petersburg'ta bulunan Rus coğrafi kurumunun görevli üyesi; 1855 yılında Vilno arkeoloji komisyonunda çalışmıştır⁴.

Lutsk'ta doğmuş, daha sonra Kırım'a taşınmıştır. 1820 yılında Yevpatorya'da yerleşip orda bir yayınevi kurmuştur. Hayatı boyunca Karay tarihi, dini ve edebiyatı ile ilgili eski kitapları ve el yazmalarını toplamıştır. A. Firkoviç, ilk kitapları ve el yazmalarını Filistin'den getirmiştir. Firkoviç, İstanbul'a gitmiş ve iki yıl oradaki Karay cemaatinde öğretmen olarak çalışmıştır. A. Firkoviç Rusya'ya döndükten sonra Kırım ve Kafkasya'da Karay el yazmalarını toplamaya devam etmiştir. (Sinani 1889: 268-287).

A.S. Firkoviç, 1856 yılında Petersburg'a taşınmış ve 1863 yılına kadar orda yaşamıştır. 1862 yılında İmparator kamu kütüphanesi (şimdi RMK) A. Firkoviç'ten topladığı koleksiyonunu almıştır. Bu koleksiyon "*A. S. Firkoviç birinci koleksiyonu*" olarak adlandırılır. "*A. S. Firkoviç'in ikinci koleksiyonu*" da vardır. İkinci koleksiyon 1863 yılından sonra Yakın Doğu'da bulunduğu zamanlarda topladığı matbuu ve el yazması kitapları kapsar (o zamanda Rusya Dışişleri Bakanlığı A. Firkoviç'i Yakın Doğu'ya göndermişti). A. S. Firkoviç tarafından toplanan ve korunan yazma ve matbuu eserlerin (koleksiyonun) toplam sayısı 15 000'den fazladır. (Nikolayenko 2005: 176–178). "*A. S. Firkoviç'in ikinci koleksiyonu*" RMK'ne A. Firkoviç'in ölümden sonra, 1876 yılında geçmiştir⁵.

NOTLAR

- ¹ “A. S. Firkoviç birinci koleksiyonu” envanter dökümü bilgisinden. Leningrad, 1989.
- ² Bu döküme göre 10.10.1989. kontrol etme akdın gereğince toplamda 684 adet evrak kayıtlıydı. Bu döküme göre 9.10.1997. kontrol etme akdinin gereğince 677 adet evrak kayıtlıydı. 7 tane evrak yok oldu. (“A. S. Firkoviç birinci koleksiyon” envanter dökümü bilgisinden. Leningrad, 1989)
- ³ Karaycadaki sözler Türkçe harflerle ve Kıym Karay dilinin ses bilgisine göre yazılmış: Қ – sert k [къ], ң – [ng]=[нъ].
- ⁴ S.Kuşul. Dla nauki tendenzioznost pagubna// **Krimskiye izvestiya**. 24.07.1992, № 144 (153).
- ⁵ “A.S.Firkoviç birinci koleksiyonu” envanter dökümü bilgisinden. Leningrad, 1989.

KAYNAKLAR

- Gordlevskiy V. A. (1928), **Leksika karaimskogo perevoda Biblii// DAN AN SSSR**, – C. 87-91.
- Lermontov M.Y. (1990), **Soçineniya v 2 tomah**. T.2. M.: Pravda, – 704 s.
- Medvedeva L.Y. O. (1988), kollekcii karaimskih i krimçakskih rukopisey v LO İnstituta vostokovedeniya AN SSSR// **Sovetskaya türkologiya**, , № 6. – S. 89- 102.
- Muzafarov R. (1966), Oçerki folkloru türkuv. **Avtoreferat dissertazii.**/ Melekesskiy Gosudarstvenniy Pedagogičeskiy İnstitut. – Baku Bİ, – 30 s.
- Nikolayenko D.V. (2005), Yupiter i Firkoviç o prave naziy na mifologiyu/ **Krimskiye karaimi. İstoriçeskaya territoriya. Etnokultura**. Simferopol: DOLYA, – S. 176-178.
- Samoyloviç A.O. (1916), **O materialah Radlova po narodnoy slovestnosti krimskoh tatar i karaimov**. – SPb.: Tipografiya Tavriçeskogo Gubernskogo Zemstva, – S. 120.
- Sinani İ.O. (1889), İstoriya vozniknoveniya i razvitiya karaimizma. Ç.2. **Kartkaya istoriya literaturnoy deyatelnosti karaimskih pisateley**. SPb, – 295 s.
- Ukazatel rukopisnih i staropeçatnih knig**, peredannih v 1976 g. iz Bahçisarayskogo istoriko-arheoloģeskogo muzeya v gosudarstvennuyu Publiçnuyu Biblioteku im. M.E. Saltikova-Şedrina. Simferopol: DOLYA, 2007. – 160 s.